

Zitting 1981–1982

17 240

De gebeurtenissen bij de demonstratie in Dodewaard in de periode van 19 t/m 22 september 1981

Nr. 1

BRIEF VAN DE MINISTERS VAN BINNENLANDSE ZAKEN EN VAN JUSTITIE

Aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal

's-Gravenhage, 14 december 1981

Overeenkomstig de eerder gedane toezeggingen doen wij u een overzicht toekomen van de gebeurtenissen die in de periode van 19 t/m 22 september 1981 bij de demonstratie in Dodewaard hebben plaatsgevonden.

Wij hebben ons voor wat betreft de voorbereiding van de maatregelen, de beschrijving van de feitelijke gebeurtenissen en het beleid ter handhaving van de openbare orde gebaseerd op de ambtsberichten van de burgemeester van Dodewaard. De passages betreffende het justitiële beleid en het daarop gevolgde justitiële optreden van de politie zijn ontleend aan de ambtsberichten van het openbaar ministerie.

De door de leden van uw Kamer gestelde vragen vinden op de daartoe geëigende plaatsen in dit verslag zoveel mogelijk beantwoording.

Achtereenvolgens zal worden ingegaan op de voorbereiding van de maatregelen (hoofdstuk 1) en de gebeurtenissen zoals die in de ambtsberichten zijn beschreven (hoofdstuk 2). Op enkele gebeurtenissen gaan wij vervolgens nader in, gelet op daartoe strekkende vragen (hoofdstuk 3). Wij besluiten de brief met onze conclusies (hoofdstuk 4).

Voor zover een vergelijking met de voorgaande demonstratie mogelijk was, hebben wij dit in deze brief gedaan.

We brengen u in herinnering dat de demonstratie in oktober vorig jaar zonder noemenswaardige incidenten is verlopen.

1. De voorbereidende maatregelen

1.1. Algemeen

De verantwoordelijkheid voor de handhaving van de openbare orde berust primair bij de burgemeester. Ingevolge artikel 35 van de Politiewet treedt de burgemeester voor de handhaving van de openbare orde op als hoofd van de politie ter plaatse. Hij heeft daartoe bevelsbevoegdheid ten opzichte van de in zijn gemeente dienstdoende politie. Daarnaast geeft de gemeentewet in de artikelen 219 en volgende de burgemeester speciale bevoegdheden ter handhaving van de openbare orde in geval van oproerige beweging, samenscholing en andere ernstige stoornissen van de openbare

orde. De burgemeester kan, indien de politie in zijn gemeente ter handhaving van de openbare orde bijstand nodig heeft, een daartoe strekkend verzoek richten tot de Commissaris van de Koningin op grond van hoofdstuk IV van de Politiewet.

De betrokkenheid van de Minister van Binnenlandse Zaken bij grootschalig politie-optreden is tweërlei. Enerzijds heeft hij op grond van artikel 44, lid 4 van de Politiewet een taak in het kader van de bijstandsverlening, indien ter handhaving van de openbare orde een bepaalde gemeente bijstand van gemeentepolitie uit een andere provincie nodig heeft. Hij pleegt ter zake overleg met zijn ambtgenoot van Justitie. Indien bijstand vereist is van het Korps Rijkspolitie van buiten het ambtsgebied van de procureur-generaal, wordt door de Minister van Justitie op grond van artikel 44, lid 2, overleg met de Minister van Binnenlandse Zaken gepleegd. Anderzijds is de Minister van Binnenlandse Zaken op grond van artikel 51 Politiewet bevoegd op grond van het derde lid van dit artikel aanwijzingen te geven aan de Commissaris van de Koningin. In het onderhavige geval is van deze bevoegdheid geen gebruik gemaakt. Ingevolge hetzelfde artikel heeft de Commissaris van de Koningin een toezichthoudende en overkoepelende taak met betrekking tot de handhaving van de openbare orde door de politie in de provincie. Bij de vervulling van deze taak houdt de Commissaris van de Koningin contact met de Minister van Binnenlandse Zaken.

In het kader van de hier geschetste verantwoordelijkheden past een terughoudende opstelling van de Minister van Binnenlandse Zaken.

Het justitiële beleid in concrete situaties zoals bij Dodewaard wordt gevormd en uitgevoerd door het openbare ministerie. De politieke verantwoordelijkheid daarvoor berust bij de Minister van Justitie die daarnaast belast is met de algemene leiding, de organisatie en het beheer van het Korps Rijkspolitie.

Ten einde de openbare orde en de justitiële aspecten van het beleid op elkaar af te stemmen vindt driehoeksoverleg plaats tussen de burgemeester, de officier van justitie en de betrokken politiechef, aan welk overleg ook de Commissaris van de Koningin en de procureur-generaal deelnemen.

1.2. Uitgangspunten van het overheidsoptreden

De Anti-Kernenergie Beweging (AKB) heeft, evenals in het voorjaar 1980, de Regering een ultimatum gesteld met betrekking tot het functioneren van de kerncentrale te Dodewaard. Indien in de door Hare Majesteit de Koningin op Prinsjesdag uitgesproken troonrede de sluiting van de kerncentrale te Dodewaard niet zou worden aangekondigd, zou worden overgegaan tot een door de basisgroepen «Dodewaard gaat dicht» georganiseerde actie- en blokkadeweek van 19 tot en met 26 september 1981, met het doel op deze wijze het functioneren van de kerncentrale te beëindigen.

Op dit ultimatum is de Regering evenals vorig jaar niet ingegaan.

Met betrekking tot de aangekondigde acties heeft het driehoeksoverleg, bestaande uit de burgemeester van Dodewaard, de hoofdofficier van justitie te Arnhem en de districtscommandant van het Korps Rijkspolitie in het district Nijmegen, een aantal uitgangspunten opgesteld, waaraan het overheids-optreden zou moeten voldoen. Wij geven deze uitgangspunten hieronder in het kort weer. In de volgorde mag geen prioriteit worden gelezen.

Het eerste uitgangspunt was dat het recht van demonstratie zo weinig mogelijk beperkt diende te worden. Besloten werd de demonstranten deze keer vrijelijk tot aan de brug bij het GKN-complex te laten komen.

Het tweede uitgangspunt was dat de bewegingsvrijheid van de bewoners van het aan de centrale grenzende buurtschap Wely zo weinig mogelijk gehinderd diende te worden.

Het derde uitgangspunt was dat de kerncentrale te Dodewaard moest blijven draaien. Een feitelijke blokkade van de kerncentrale, met het doel het functioneren ervan te beëindigen, zou derhalve niet geduld kunnen worden.

Bij de actie in oktober 1980 was door de politie rondom de centrale een prikkeldraadafzetting aangebracht, die enerzijds het voordeel had dat demonstranten en mobiele eenheid zorgvuldig van elkaar gescheiden waren, zodat de mogelijkheid van confrontatie beperkt bleef. Anderzijds had deze maatregel als nadelige consequentie dat een deel van de bewoners van het buurtschap Wely, dat binnen de afzetting woonde, min of meer van de buitenwereld was afgesloten. Deze ervaringen hebben er dit jaar mede toe geleid dat in het ontworpen plan voor politie-optreden geen beroep meer gedaan hoefde te worden op de bewoners van het buurtschap Wely om ingrijpende politiemaatregelen op hun grond toe te laten, terwijl ook aan de andere uitgangspunten voldoende recht kon worden gedaan.

Op grond van artikel 220 gemeentewet heeft de burgemeester een verordening uitgevaardigd, waarin met uitzondering van openbare wegen een afgezet gebied rond de kerncentrale gedurende een bepaalde tijd tot verboden gebied werd verklaard. Bij deze verordening werd tevens verboden op bepaalde terreinen bouwsels en andere obstakels te plaatsen dan wel voorwerpen bedoeld voor het oprichten van barricades, of voor het gebruik als aanvalwapens mee te voeren. Bijgaand treft u de tekst van deze verordening aan (bijlage I).

Evenals in 1980 heeft er een gesprek plaatsgevonden tussen de burgemeester en enkele vertegenwoordigers van de demonstranten. De burgemeester heeft in dit gesprek de uitgangspunten van het beleid alsmede de inhoud van de door hem uitgevaardigde verordening toegelicht. Ook anderszins is bekendheid gegeven aan de in de verordening vervatte verboden.

1.3. Globale beschrijving politiemaatregelen

Aan de landzijde van het GKN-complex was voorzien in een verkeersafzetting ter regeling van het verkeer. Bij deze verkeersafzetting werd tevens toezicht uitgeoefend op de naleving van de bepalingen, vervat in de door de burgemeester afgekondigde verordening. In het gebied vallende onder de werkingssfeer van de verordening was gezorgd voor een intensieve surveillance te voet door geüniformeerd personeel in dagelijks tenue (de zogenaamde platte petten politie) geassisteerd door rechercheurs in burger. Indien dit personeel er niet in zou slagen de openbare orde te handhaven, dan zou het geüniformeerd personeel terugtreden en zou ter herstel van de openbare orde als uiterste middel de mobiele eenheid ingezet worden, waarbij het achtergebleven recherchepersoneel als aanhoudingseenheid zou optreden. De inzet van de aanhoudingseenheden zullen wij hieronder nader bespreken.

De achterzijde van het GKN-complex aan de Waal werd beschermd door de Rijkspolitie te water. De haveningang was afgesloten door middel van pontons, voorzien van een prikkeldraadversperring. De prikkeldraadversperring vond aansluiting aan een kleine concertina-afzetting aan weerszijden van de centrale. Bij deze afzetting werd gesurveilleerd door mobiele eenheden, gestationeerd op het GKN-complex. In dit verband merken wij, ter opheldering van het misverstand dat in 1980 scheermesprikkeldraad zou zijn gebruikt op, dat noch in 1980 noch in 1981 gebruik is gemaakt van dergelijk prikkeldraad. Er is gewoon prikkeldraad gebruikt. Voorts werden de kilovolt-stations dag en nacht bewaakt door een mobiele eenheid en werd een algemene reserve van mobiele eenheden achter de hand gehouden voor eventuele ondersteuning.

Ten behoeve van de uitvoering van deze maatregelen heeft de burgemeester van Dodewaard op grond van artikel 44 van de Politiewet bijstand aangevraagd bij de Commissaris van de Koningin in de provincie Gelderland, waarna de gebruikelijke procedures, overeenkomstig Hoofdstuk IV van de Politiewet zijn gevolgd. Een overzicht van de gevraagde en verleende bijstand is als bijlage bij deze brief gevoegd (bijlage II).

In het gemeentehuis in Dodewaard was een beleidscentrum ingericht, waar ten behoeve van het beleid tijdens de demonstratie driehoeksoverleg tussen de burgemeester, de officier van justitie en de betrokken politiechef werd gevoerd.

1.4. Tolerantiegrenzen

Voor het politie-optreden was op basis van de drie bovengenoemde uitgangspunten een aantal tolerantiegrenzen geformuleerd.

Door de politie zou worden opgetreden als men zich schuldig maakte aan onaanvaardbaar gebruik van geweld tegen personen, goederen en vee. Tevens zou worden opgetreden indien in strijd met de door de burgemeester op grond van artikel 220 gemeentewet uitgevaardigde verordening de toegangswegen tot de centrale door middel van barricades zouden worden geblokkeerd en indien voorwerpen werden meegevoerd, die kennelijk daarvoor bestemd waren. Eveneens zou worden opgetreden tegen het doorbreken van de concertina-afzetting rondom het GKN-complex.

Indien de demonstranten zich de toegang tot het GKN-complex dreigden te verschaffen, diende in eerste instantie de mobiele eenheid inclusief ondersteunende eenheden binnen de centrale in actie te komen. Individuele demonstranten die toch de hekken zouden overschrijden, dienden te worden aangehouden.

Overigens zij opgemerkt dat de politie bij het aanwenden van geweld de bepalingen van de geweldsinstructie uiteraard in acht zou moeten nemen. Traangas mocht slechts gebruikt worden indien de betrokken compagnie-commandant daartoe opdracht had gegeven. Het gebruik van vuurwapens was, behoudens het geval waarin de individuele politieman in een noodweersituatie zou geraken, slechts toegestaan in opdracht van de algemeen commandant, die op zijn beurt daartoe toestemming van het beleidscentrum moest hebben.

1.5. Uitgangspunten van het justitiële optreden

In de brief van 13 juni 1980 van de ambtsvoorganger van de eerste ondergetekende en van de tweede ondergetekende aan de Voorzitters van beide Kamers der Staten-Generaal met betrekking tot de ongeregelde heden op 30 april van dat jaar in Amsterdam, werd reeds gesteld dat binnen het geheel van overheidsmaatregelen bij grootschalige ordeverstoringen de justitiële component meer aandacht zou moeten krijgen. Dit besluit vond zijn grond niet alleen in het feit dat het selectief verrichten van aanhoudingen de aanleiding tot verder optreden kan wegnemen, maar bovenal in de overtuiging dat het in een rechtsstaat uit een oogpunt van rechtsgelijkheid niet aangaat dat ten aanzien van plegers van evident en frequent strafwaardig gedrag een strafrechtelijke reactie zou uitblijven.

Bovenstaande gedachtengang heeft ertoe geleid dat het politie-optreden in Dodewaard behalve op het handhaven of herstellen van de openbare orde, tevens gericht zou dienen te zijn op aanhouding en verbalisering van verdachten van strafbare feiten. Bij de uitvoering ervan zou een selectief aanhoudingsbeleid worden gevoerd, hetgeen in dezen inhield dat zoveel mogelijk die verdachten zouden worden aangehouden, die ernstige strafbare feiten hadden begaan. In beginsel zou het strafbare feiten betreffen waarvoor voorlopige hechtenis mogelijk was. Zulks sloot echter geenszins uit dat eveneens tot aanhouding zou (kunnen) worden overgegaan in gevallen waarin sprake zou zijn van een overtreding of van een misdrijf, waarop geen voorlopige hechtenis stond (zoals bij ernstige vernieling of bij mishandeling van een politie-ambtenaar). Hiertoe zouden aanhoudingseenheden worden ingezet, die een deeltaak hadden binnen het geheel van de m.e.-organisatie en haar functioneren en daarvan onderdeel uitmaakten of daarbij ingedeeld waren.

De in de pers en door enkele vragenstellers gebezigde term arrestatieteams is niet geheel juist. Arrestatieteams zijn speciale eenheden, die voor een specifiek doel zijn ingesteld, opgeleid en toegerust en die als zodanig zelfstandig opereren.

In tegenstelling tot de aanvankelijke opzet bleek ten behoeve van Dodewaard geen bijstandverlening mogelijk door de aanhoudingseenheid van de gemeentepolitie Amsterdam. In verband hiermee moest worden teruggeval-

len op het – althans voor wat betreft Dodewaard – formeren van aanhoudingseenheden uit leden van arrestatieteams van het Korps Rijkspolitie. Zij hebben tevoren gedurende enkele dagen een speciale instructie gekregen te zamen met de geüniformeerde politie, die ook wel aangeduid werd als platte petten politie, omdat het ook hun taak was om als rechercheurs te zamen met hun geüniformeerde collega's tijdens de demonstratie het vereiste normale politietoezicht uit te oefenen. Eerst toen sprake was van ernstige onregeligheden, hebben zij aanhoudingen verricht in samenwerking met de mobiele eenheden.

Aangehouden verdachten dienden naar het groepsbureau der rijkspolitie te Zetten te worden overgebracht. Aldaar zou voorgeleiding en inverzekeringstelling plaatsvinden. Indien de accommodatie aldaar onvoldoende mocht blijken te zijn voor alle verdachten, zou transport naar het hoofdbureau van politie te Nijmegen mogelijk zijn.

In beginsel was besloten tegen het gebruik van illegale radiozenders niet op te treden indien deze uitsluitend dienst zouden doen voor het doorgeven van berichten die tot doel hadden de actie goed en gewelddoos te laten verlopen. Tegen illegale zenders echter die de politieverbindingen zouden storen of oproepen tot verzet en geweld, zou worden opgetreden.

1.6. Het overleg met de rijksoverheid

Ten einde het landelijk beleid inzake kernenergie en het plaatselijke openbare-ordebeleid alsmede het justitiële beleid op elkaar af te stemmen heeft op 1 september beraad plaatsgevonden tussen de ambtsvoorganger van de eerste ondergetekende, de tweede ondergetekende en de ambtsvoorgangers van de Ministers van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, van Economische Zaken en van Volksgezondheid en Milieuhygiëne, de Commissaris van de Koningin in de provincie Gelderland, de burgemeester van Dodewaard, de procureur-generaal bij het gerechtshof te Arnhem, de hoofdofficier van justitie, alsmede de districtscommandant van het Korps Rijkspolitie van het district Nijmegen en de districtscommandant van de Rijkspolitie te water. Tijdens dit beraad is onder andere gesproken over de te treffen politiematregelen, de tolerantiegrenzen en de geweldstoepassing, de bijstandsverlening en het arrestatiebeleid.

Op 16 september 1981 heeft de eerste ondergetekende – na overleg met zijn betrokken ambtgenoten – de Commissaris van de Koningin in de provincie Gelderland per telex medegedeeld dat hij zich met de conclusies van dit beraad kon verenigen. Op dezelfde datum heeft de eerste ondergetekende in antwoord op vragen van de leden van de Tweede Kamer Nijpels, Jacobse, Keja en Braams mede namens zijn ambtgenoten van Justitie, van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, van Economische Zaken en van Volksgezondheid en Milieuhygiëne gezegd, dat «in omstandigheden als deze het recht tot betoging c.q. vrijheid van demonstratie voorop staat. In de nieuwe Grondwet is deze demonstratievrijheid als grondrecht opgenomen. Allen, autoriteiten en demonstranten, dienen dit fundamentele recht te erkennen en te beschermen. De uitoefening van dit recht is echter niet onbeperkt. Zo zullen demonstraties niet mogen ontaarden in fysiek geweld of intimidatie waardoor veiligheid van personen en/of objecten in gevaar kan worden gebracht. Een feitelijke blokkade, ten gevolge waarvan de werknemers van de kerncentrale niet in staat zouden worden gesteld hun werk op veilige wijze voort te zetten, kan dan ook niet geduld worden».

In het antwoord werd tevens verwezen naar het regeerakkoord, waarin is vastgelegd, dat er een studie wordt verricht naar de gevolgen van het stilleggen c.q. sluiten van de kerncentrales in Dodewaard en in Borsele. Deze studie dient binnen beperkte tijd gereed te zijn. Na het gereedkomen van de studie zal het kabinet met spoed een standpunt ter zake formuleren en hierover in discussie treden met de Tweede Kamer. Daarna zal de Regering in gemeen overleg met de Kamer treden ten einde met de Kamer samen tot een definitief standpunt te komen. In afwachting daarvan blijven de kerncentrales in bedrijf.

2. De gebeurtenissen

Zoals in de inleiding reeds is vermeld, hebben wij ons voor wat betreft de beschrijving van de feitelijke gebeurtenissen gebaseerd op de ambtsberichten van de burgemeester van Dodewaard, respectievelijk de procureur-generaal bij het gerechtshof te Arnhem.

Zaterdag 19 september

Op deze dag verzamelden de demonstranten zich op het manifestatieterrein. Op de toegangswegen naar de centrale werd de openbare-orde-surveillance volgens de in het voorgaande beschreven opzet uitgevoerd.

In de loop van de middag trokken de demonstranten massaal, onder meevoering van diverse barricadematerialen, zoals beddespiralen, matrassen, kozijnen, balken, deuren, dakspanten, verkeersborden etc. op naar de centrale. Het personeel van de openbare-orde-surveillance en de verkeersafzetting kon, vanwege de massaliteit, waarin de demonstranten blokkademateriaal meevoerden, niet het vereiste toezicht op de naleving van de verordening ex artikel 220 gemeentewet uitoefenen. Hierdoor was het mogelijk dat de demonstranten tot aan de T-splitsing voor de brug, die toegang verschaft tot de centrale, met blokkademateriaal konden komen. Op de T-splitsing voor de brug waren dranghekken, «Friese ruiters» en een slagboom geplaatst. De dranghekken werden op de brug geworpen, de Friese ruiters werden onder materialen bedolven en de slagboom vernield. Tevens werd een begin gemaakt met het opbreken van de klinkers in de oprit van de conservenfabriek Vink. Ten einde te voorkomen dat de demonstranten over de brug op het terrein van de centrale zouden komen, werd een in de centrale achter de hand gehouden mobiele eenheid ingezet. De actie werd zonder gebruik van geweld beëindigd bij de noordzijde van de brug, die werd beschermd door een aldaar geposteerde mobiele-eenheidformatie.

Hierna werden op de Waalbandijk, oostelijk en westelijk van de centrale, alsmede op de Molenhofstraat barricades opgericht, hetgeen bij de eerder genoemde verordening verboden was. Vervolgens werd daarbij met stenen, flessen en werphout naar de politie gegooid.

Tegen de achtergrond van de gestelde regel dat geen blokkades getolereerd mochten worden en gelet op de massaliteit van de demonstranten (7000 à 8000) en het gebruikte geweld, aldus de burgemeester, werd besloten tot actie over te gaan. Na overleg is met instemming van het beleidscentrum besloten in deze situatie gebruik te maken van traangas.

In de loop van de avond werden op steeds wisselende plaatsen barricades opgericht, waarbij het geweldgebruik zoals het schieten met katapults en het gooien met een enkele molotov-cocktail toenam. Van bewoners kwamen klachten binnen dat ter plaatse de afrasteringen van hun erven werden vernield en aldaar liggende materialen werden weggehaald.

Via een menselijke ketting werden de basaltblokken van een krib in de Waal aan de oostzijde van de centrale gehaald en naar de blokkade op de Waalbandijk gevoerd. Diezelfde nacht is deze blokkade door de politie geslecht. Bij het slechten van de barricades is door de politie telkens gebruikt gemaakt van traangas.

Zondag 20 en maandag 21 september

In de nacht van zaterdag op zondag was een situatie ontstaan van zodanig ernstige aard dat alle beschikbare mobiele eenheden, ook de reserve, ingezet dienden te worden, gezien de grote gewelddadige activiteiten van de demonstranten. Deze activiteiten hadden tot gevolg dat overgegaan moest worden tot het met alle kracht verdedigen van een klein gebied direct grenzende aan de noordzijde van de centrale. In dit gebied kon mede in verband met het treffen van verdedigende maatregelen niemand worden toegelaten, ook de pers niet. De burgemeester heeft dit gebied op grond van artikel 219

van de gemeentewet tot verboden gebied verklaard. Aan het uitgangspunt dat een ieder zonder medenemen van materialen over de openbare weg het recht van demonstratie vrijelijk kon uitoefenen kon op dat moment niet meer worden vastgehouden. Zo konden menselijke blokkades niet meer worden getolereerd indien de mobiele eenheid tegen de erachter liggende blokkade moest optreden.

In de vroege zondagmorgen werd het proces van het opwerpen van barricades door de demonstranten en het weer opruimen daarvan door de politie hervat. Dit proces, dat zaterdag om 17.30 uur begonnen was, duurde tot en met maandag 14.30 uur. Dit verschijnsel kon zich steeds opnieuw ontwikkelen omdat eveneens continu getracht werd gevolg te geven aan de opdracht van de zijde van het bevoegd gezag – bij herhaling benadrukt – dat voortdurend gelegenheid gegeven moest worden om gewelddoos te demonstreren.

In de nacht van zondag op maandag is – aldus de burgemeester – getracht om van de inzet van mobiele eenheden terug te keren tot de inzet van geüniformeerd politiepersoneel in dagelijks tenue in het kader van versterkte openbare-orde-surveillance. Deze poging is echter na een uur vrijdeld omdat kraaietenden werden gestrooid, afsteringsdraden op scheenhoogte over de weg werden gespannen en opnieuw barricades werden opgericht.

Gelet op dit continue proces en de vele klachten van de bewoners werd besloten alle barricades te slechten, elk begin van bouwen van nieuwe barricades en het ondergraven van wegen in de kiem te smoren. Na het slechten van de barricades bleek dat de demonstranten in meerderheid langzamerhand in de richting van het tentenkamp trokken en geen nieuwe barricades meer oprichtten.

Op verschillende toegangswegen naar de centrale bleven nog enkele menselijke blokkades over, waartegen niet werd opgetreden. De Waalbandijk werd voortdurend voor aan- en afvoer van eigen personeel en dat van de centrale opengehouden.

Het verdere verloop van de demonstratie

De spanningen in Dodewaard en omgeving bleken, aldus de burgemeester, maandagavond en dinsdagmorgen dermate te zijn opgelopen dat delen van de plaatselijke bevolking eerst individueel en later collectief in beweging kwamen en er een georganiseerd eigenrichtingsplan ontstond met de bedoeling de demonstranten uit het dorp te verdrijven. Een treffen tussen de plaatselijke bevolking en demonstranten op maandagavond werd op enkele incidenten na door inzet van politiepersoneel, zowel normaal geüniformeerd als de mobiele eenheid, voorkomen.

De burgemeester heeft de eerste ondergetekende in dit verband verder bericht dat door zijn bemiddeling ter plaatse een door de bevolking opgesteld ultimatum dat voor 24.00 uur het kamp ontruimd moest zijn en de demonstranten Dodewaard moesten hebben verlaten, werd teruggenomen. Desgevraagd heeft hij de verlangens van de bevolking aan de demonstranten overgebracht.

In de loop van dinsdag bleek, dat in wijdere omgeving onrust ontstaan was en tegenkrachten zich verzamelden, waardoor de kans op een grootschalig treffen tussen demonstranten en regiobewoners steeds reëler werd als de aanwezigheid van het tentenkamp nog langer zou worden gedoogd. De bevolking werd aangezegd zich te matigen en de demonstranten werd te kennen gegeven dat er in Wely een geladen stemming was ontstaan. De demonstranten besloten vervolgens zelf hun kamp op te heffen.

Het justitiële optreden

Afgezien van enkele incidenten waarop hierna en in hoofdstuk 3 nader wordt ingegaan, is het optreden van de aanhoudingseenheden volgens de opzet verlopen.

In totaal zijn in verband met de demonstratie in Dodewaard 22 verdachten aangehouden. In drie gevallen kon niet worden vastgesteld welke verbaalsant de betreffende verdachte had aangehouden of aan welk strafbaar feit deze zich had schuldig gemaakt. In één geval werd de van overtreding van artikel 443 Wetboek van Strafrecht juncto artikel 220 gemeentewet verdachte persoon na verhoor heengezonden.

In de overige 18 gevallen werd tot invezekeringstelling overgegaan. In 15 van deze 18 gevallen is proces-verbaal opgemaakt wegens poging tot zware mishandeling en/of openlijke geweldpleging. In de drie resterende gevallen zijn de verdachten beschuldigd van het misdrijf, strafbaar gesteld in artikel 162 Wetboek van Strafrecht.

Aan de voorgenomen handelwijze om aangehouden personen in het groepsbureau der rijkspolitie te Zetten onder te brengen kon niet de hand worden gehouden omdat dit groepsbureau door groepen demonstranten belaagd werd. Enkele demonstranten trachtten het bureau te bezetten nadat zij een aantal ruiten hadden ingegooid. Om die reden is uitgeweken naar de conservenfabriek Vink, alwaar de verdachten in afwachting van hun transport naar Nijmegen werden ondergebracht.

Op de eerste dag van de demonstratie heeft zich na bovenvermelde ontzuiming van de brug een incident voorgedaan waarbij een aantal demonstranten een nabij het tentenkamp opgestelde container van de rijkspolitie zijn binnengedrongen, nadat deze door het aldaar dienstdoende personeel onder grote dreiging van de demonstranten was verlaten. Het in de container aanwezige verbindingsmaterieel – mobilifoons en portofoons – werd daaruit onttrokken en de container werd in de naastliggende sloot gekanteld. Enige tijd later werden de banden in brand gestoken en werd de container met een slijpschijf verder bewerkt. Eén persoon is daarbij aangehouden, ten aanzien van wie geconstateerd was dat hij met een elektrische slijpschijf trachtte het onderstel van de in de sloot gekantelde politiecontainer te scheiden. Tijdens deze aanhouding werd door de arrestant hevig verzet geboden, terwijl tegelijkertijd door een aantal aanwezige demonstranten grof geweld werd gebruikt zowel tegen de leden van de aanhoudingseenheid als tegen de door hen gebruikte auto's. Een van de leden van de aanhoudingseenheid heeft vervolgens, nadat de aanhouding van die persoon had plaatsgevonden, ter bescherming van eigen lijf en dat van de demonstrant, zijn pistool moeten trekken, aldus de procureur-generaal.

3. Nadere beschouwing van enkele gebeurtenissen

In kamervragen, in perspublicaties en ook in brieven die particulieren aan de Minister van Binnenlandse Zaken zonden, werd soms uitvoerig aandacht gegeven aan bepaalde gebeurtenissen die zich tijdens de demonstratie hebben voorgedaan.

De eerste ondergetekende heeft gemeend dat het, gelet op de vele brieven die hij heeft ontvangen, nuttig zou kunnen zijn kennis te nemen van ervaringen van demonstranten en van anderen, die de demonstratie in Dodewaard hebben meegemaakt. Een tiental hunner is vervolgens uitgenodigd voor een gesprek over hun ervaringen met enkele ambtenaren van de beide departementen. Een drietal heeft deze uitnodiging geaccepteerd. De overigen hadden enkele bezwaren tegen zowel de inhoud als de vorm van deze gesprekken en hebben gemeend daaraan niet te moeten meewerken. Eveneens heeft er een gesprek plaatsgevonden met de politievakorganisaties. In de bijlagen III en IV treft u enkele punten uit deze gesprekken aan.

Hieronder wordt op enkele gebeurtenissen nader ingegaan.

Het eerste politie-optreden

Van verschillende zijden zijn reacties gekomen op het eerste optreden van de politie tegen de demonstranten op zaterdagmiddag 19 september 1981. In die reacties was er, kort samengevat, sprake van dat de politie het verbod op het meevoeren van materialen niet voldoende zou hebben gehandhaafd.

De demonstranten zouden tot vlak voor de – zo op het oog – nauwelijks bewaakte centrale hebben mogen komen. Toen een aantal van hen met het aldus meegevoerde materiaal barricades opwierp, zou vrijwel onmiddellijk en met harde hand zijn opgetreden. De daarvoor aangetreden mobiele eenheden benaderden de voor de centrale geposteerde demonstranten van diverse zijden, waarna onder gebruikmaking van traangas tot het slechten van de barricades werd overgegaan. In een aantal reacties op dit gebeuren werd gesproken van een «val» of een «fuik».

Hierboven (2.3) hebben wij al uiteengezet dat tot de maatregelen die in oktober 1980 werden getroffen, een afzetting, onder meer bestaande uit prikkeldraad, behoorde, die zo groot was in omtrek dat een aantal bewoonde percelen alsmede een conservenfabriek binnen dit bewaakte gebied vielen, waardoor de bewoners en het personeel van de fabriek welhaast van de buitenwereld werden afgesloten. Door demonstranten in september 1981 tot voor de brug naar de centrale toe te laten zou deze vorm van overlast voor de bewoners beperkt worden, terwijl voorts ook aan de vrijheid van demonstratie zo min mogelijk afbreuk zou worden gedaan.

Een essentieel onderdeel van de maatregelen was het verbod van de burgemeester krachtens artikel 220 van de gemeentewet tot het meevoeren van bouwmaterialen en plaatsen van bouwsels en andere obstakels op bepaalde wegen. Dit verbod werd in eerste instantie gehandhaafd door politiemensen in dagelijks tenue – geassisteerd door collega's in burger – die voorbijgangers op het bezit van dergelijke zaken controleerden.

Een deel van de demonstranten heeft kans gezien de afzetting te omtrekken, dan wel door ter plekke grote fysieke druk uit te oefenen op het politiepersoneel het meegevoerde materiaal door de afzetting te brengen en daarmee blijkt te geven een confrontatie met de politie te hebben willen riskeren. De vraag is gesteld of de politie – zij het met inzet van meer mankracht, wellicht al direct van mobiele eenheden – in een eerder stadium en op grotere afstand van de centrale had kunnen ingrijpen. Bij de beantwoording van deze ogenschijnlijk simpele vraag moet het volgende in beschouwing worden genomen.

De drie meergenoemde uitgangspunten waarop het beleid van de autoriteiten stelde, stonden – mede op basis van de ervaringen bij voorgaande demonstraties opgedaan – op bepaalde punten een tolerantere houding dan voorheen niet in de weg. Gelet op de goede ervaringen bij soortgelijke acties in voorgaande jaren mocht ondanks enkele andersluidende aanwijzingen erop worden vertrouwd dat organisatoren en demonstranten bepaalde essentiële spelregels, zoals het niet opwerpen van barricades en het niet effectief blokkeren van de centrale, in acht zouden nemen. Uiteraard werden hiermee zekere risico's genomen.

Traangasgebruik

Er is kritiek geuit ten aanzien van het gebruik van traangas bij het politieoptreden. Deze kritiek betrof zowel de hoeveelheid gebruikt traangas als de wijze waarop het in Dodewaard is verspreid.

De overweging die aan het besluit tot het gebruik van traangas ten grondslag heeft gelegen, was, volgens de ambtsberichten van de burgemeester van Dodewaard, dat het gelet op de situatie om tactische redenen juist werd geacht om de voorkeur te geven aan traangas boven de wapenstok.

Wat betreft de hoeveelheid gebruikt traangas heeft de burgemeester van Dodewaard de eerste ondergetekende bericht dat in totaal 712 traangasgranaten zijn gebruikt, met een inhoud van 15 gram CS per granaat. Daarbij is gebruik gemaakt van traangashandgranaten van het type TW 702-15-CS en traangasgeweergranaten van het type TW 702-15-(ST)-CS.

Bij de eerste actie op zaterdag op en nabij de Waalbandijk omstreeks 16.40 uur zijn 360 granaten gebruikt. Bij voortgezette acties op de Waalbandijk tussen 17.45 en 19.30 uur zijn 86 granaten gebruikt. Bij de conservenfabriek

Vink zijn tijdens acties om 17.00 uur en 19.00 uur in totaal 150 granaten gebruikt. Later op de avond om 22.45 uur zijn bij een actie op de Waalbandijk 10 granaten gebruikt.

Op zondag 20 september zijn bij acties op de Horstweg, de Groenestraat en de Waalbandijk tussen 10.00 en 19.00 uur 62 granaten gebruikt.

Op maandag 21 september zijn tijdens acties op de Horstweg en de Waalbandijk tussen 11.00 uur en 20.00 uur 16 granaten gebruikt.

Van 28 traangasgranaten is – blijkens de ambtsberichten van de burgemeester – niet te achterhalen waar en wanneer deze gebruikt zijn.

Geconstateerd moet worden dat bij de acties op zaterdagmiddag, met name bij de Waalbandijk in kort tijdsbestek, een grote hoeveelheid traangasgranaten is gebruikt. Wij hebben er begrip voor dat daardoor twijfels zijn ontstaan over de vraag of gelet op de situatie een dergelijke hoeveelheid zo direct al ook geboden was.

Wat betreft de wijze waarop het traangas is verspreid, heeft de burgemeester van Dodewaard de eerste ondergetekende bericht dat slechts gebruik is gemaakt van traangashand- en traangasgeweergranaten. Door de ingezette brandblus- en traangaseenheden, die uitgerust zijn met brandblusapparaten, wordt gebruik gemaakt van houders op stokken waarop een traangashandgranaat kan worden geplaatst. Hierdoor kan het traangas gericht en selectief worden gebruikt zonder dat de politie-ambtenaar zijn handen brandt. De combinatie van beide uitrustingsstukken – brandblusapparaat op de rug en stok in de hand – is waarschijnlijk aanleiding geweest voor de veronderstelling dat traangas is verspreid met behulp van brandblusapparaten.

Deze houders op stok kunnen bij het hanteren in bepaalde omstandigheden risico's met zich meebrengen voor degene, tegen wie het traangas op deze wijze gebruikt wordt. Indien niet voldoende afstand wordt bewaard, bestaat het gevaar van brandwonden ten gevolge van de bij de ontsteking vrijkomende hitte. Tevens kan het gevaar bestaan dat mensen op deze wijze tijdelijk aan voor de gezondheid onaanvaardbaar hoge concentraties worden blootgesteld. Wij zijn dan ook van mening dat het hanteren van deze houders op stok, gelet op de daaraan verbonden risico's, kritisch bekeken dient te worden.

Het traangasspuitbusje

Enige in burger optredende politie-ambtenaren van het Korps Rijkspolitie behoorden tot een arrestatieteam. Als zodanig waren zij in het bezit van traangasspuitbusjes, gevuld met CS-gas. Zij beschikten hierover om dit in noodsituaties ter vermindering van het gebruik van een vuurwapen te kunnen hanteren. Zoals elders uiteengezet, traden zij hier niet op als arrestatieteam. Niettemin is in één geval, door een politie-ambtenaar ingedeeld bij een aanhoudingseenheid, bij een aanhouding zo'n spuitbusje gebruikt. Overigens ging het hier om een situatie waarin een politie-ambtenaar werd belaagd door een groepje met stalen pijpen en knuppels bewapende demonstranten. Het middel is derhalve niet algemeen gebezigd om, zoals wel is gesuggereerd, arrestanten te bewerken. Wel zijn terstond na het incident de busjes ingenomen, omdat het gebruik ervan bij deze actie niet juist werd geacht.

Het EHBO-incident

Blijkens de ambtsberichten van de burgemeester van Dodewaard hebben zich op maandag 21 september twee incidenten met een combi-busje voorgedaan. Op deze dag is een wit combi-busje met op de voorruit een rood kruis aangehouden en onderzocht, omdat het ernstige vermoeden bestond dat met dit busje schoppen en pikhouwelen voor het ondergraven van wegen werden vervoerd. Dit vermoeden werd door het ingestelde onderzoek niet bevestigd. Het busje is niet in beslag genomen. Tijdens de acties zijn diverse gewone auto's voorzien van op de voorruit geschilderde dan wel geplakte rode kruizen gesignaleerd.

Op dezelfde dag heeft zich nog een ander voorval voorgedaan met een blauwe bestelwagen, voorzien van op de ruiten geleverde rode kruizen. Dit busje reed naar een ondergraving op de Molenhofstraat en bleef daar staan. Even later rukte de mobiele eenheid op waardoor het busje, dat daar bleef staan, achter de linies raakte. Enige leden van de mobiele eenheid bleven bij dat busje achter. Tijdens deze acties is een man met een helm op en een leren jas aan weggestrompeld, alhoewel de daarbij aanwezige leden van de mobiele eenheid geen geweld tegen hem gebruikten. Mogelijk door toedoen van leden van een aanhoudingseenheid, die hem wilde aanhouden, viel hij. Hij belandde in een greppel en is vervolgens aangehouden. Toen het busje wilde weggrijden, is een lid van de mobiele eenheid meegelopen ten einde de tot stilstand gekomen linie van de mobiele eenheid te laten openen. Het busje is niet doorzocht. Bij het achteruitrijden zagen de personen in het busje de man, die in de greppel was gevallen en wilden hem verzorgen. Omstanders vertelden dat de man net uit het ziekenhuis kwam na een knie-operatie en dat er niets aan de hand zou zijn. De bestuurder van de bus kreeg opdracht door te gaan met zijn voornemen om weg te gaan, aldus de burgemeester.

De verstrekking van pasjes/relkaarten

Er is onduidelijkheid geweest met betrekking tot het al of niet onrechtmatig voeren van een politieperskaart door politiefunctionarissen.

Overeenkomstig de leidraad over de positie van de pers bij politie-optreden is een landelijke politieperskaart ingevoerd ten einde journalisten in staat te stellen hun beroep op goede wijze uit te oefenen. Deze kaart wordt verstrekt door een stichting, waarvan het bestuur bestaat uit vertegenwoordigers van de journalistiek. De stichting verzorgt ook de afgifte van speciale kaarten wanneer bij bijzondere gelegenheden een meer dan normale belangstelling bestaat van de zijde van de binnen- en buitenlandse publiciteitsmedia.

Voor wat betreft het gebeuren in Dodewaard was door de politievoorlichting van het Korps Rijkspolitie een voorziening getroffen waarbij aan persvertegenwoordigers in het bezit van een landelijke politieperskaart, een pas of een zogeheten relkaart werd verstrekt ten behoeve van de eventuele herkenbaarheid van deze vertegenwoordigers bij grootschalig optreden. Een dergelijke pas zou op de kleding behoren te worden gedragen. De bovengenoemde leidraad staat strikt genomen de verstrekking van dit soort pasjes aan journalisten niet in de weg. Gebleken is dat een dergelijke pas in ieder geval aan één politiefotograaf is verstrekt die opdracht had foto's te maken van één moeilijke arrestatie.

Wij achten de verstrekking van dit soort pasjes/relkaarten aan anderen dan persvertegenwoordigers onjuist. Wij zullen ons vanuit deze gedachte met het bestuur van genoemde stichting verstaan.

Overige opmerkingen

Hieronder wordt afzonderlijk ingegaan op enkele vragen van sommige leden van uw Kamer, welke in de voorgaande hoofdstukken geen beantwoording hebben gevonden.

De medewerking van de PTT aan telefoonverbindingen ten behoeve van de demonstranten

De burgemeester van Dodewaard heeft de eerste ondergetekende bericht dat door de demonstranten aan de PTT is verzocht een telefoonaansluiting te plaatsen op het kampterrein. De PTT en de demonstranten hebben daarover gesproken met de burgemeester. Het standpunt van de burgemeester was dat een telefoon op het kampterrein een onmisbare zaak was, gelet op het feit dat er zeer veel mensen op het terrein zouden vertoeven, hetgeen een aantal risico's met name op gezondheidsgebied met zich mee zou kun-

nen brengen. Afgezien van deze humanitaire overwegingen zou een telefoonaansluiting de burgemeester een middel tot rechtstreekse communicatie met de demonstranten bieden. Ook heeft de politie met het oog op hulpverlening aan gewonden portofoons aan demonstranten uitgeleend.

De invloed van de 27 mc-zenders

De burgemeester van Dodewaard heeft de eerste ondergetekende bericht geen mededelingen te kunnen doen van de invloed van deze zenders op de tegen-acties. Er heeft geen registratie plaatsgevonden van de via deze zendapparatuur uitgezonden oproepen of mededelingen. Voor zover dergelijke oproepen of mededelingen inderdaad hebben plaatsgevonden, kan een eventuele invloed daarvan niet worden gemeten.

Kerk- en schoolbezoek in Dodewaard

Uit de ambtsberichten van de burgemeester van Dodewaard is gebleken dat een aantal inwoners, gelet op de situatie in het dorp, zelf besloten heeft op zondag niet naar de kerk te gaan en op maandag en dinsdag de kinderen niet naar school te laten gaan. Verdere bijzonderheden zijn niet bekend.

Schaderegeling

Voorafgaande aan de demonstratie zijn door de politie in het gebied rondom de centrale de nodige maatregelen ten behoeve van haar taakuitoefening getroffen. De vergoeding van de hieraan voor de eigenaren/gebruikers van een aantal percelen verbonden kosten is tevoren zoveel mogelijk contractueel vastgelegd.

Na de actie zijn op het departement van de tweede ondergetekende enkele vorderingen ingediend ter zake van door de politie veroorzaakte schade. Deze schade is inmiddels vergoed. Voor zover particulieren schade hebben geleden die niet veroorzaakt is door overheidshandelingen zal deze, bij ontbreken van enige aansprakelijkheid daarvoor, niet voor vergoeding zijdens de staat in aanmerking kunnen komen.

Naar verluidt hebben de demonstranten geld ingezameld voor de vergoeding van de door hen veroorzaakte schade. Verdere bijzonderheden ontbreken.

Vooraf gevoerd overleg met de politievakorganisaties en de onderdeelcommissie

Op maandag 7 september 1981 heeft te Nijmegen overleg plaatsgevonden met de politievakorganisaties in een gezamenlijke bespreking van de onderdeelsdienstcommissie en het Georganiseerd Overleg. Hierbij is inzicht gegeven in het voorgenomen overheidsbeleid en de op grond hiervan getroffen voorbereidende organisatie en politieke maatregelen.

4. Evaluatie

Op grond van het vorenstaande komen wij tot de volgende conclusies.

De grenzen van hetgeen de overheid kon en zou dulden waren tevoren duidelijk gesteld en uitgedragen onder andere via gesprekken met vertegenwoordigers van demonstranten en via de publiciteitsorganen. Hierover kon geen misverstand bestaan. De getroffen maatregelen om de gestelde doelen te bereiken stonden op zich een redelijkerwijs te verwachten ordelijk verloop van de demonstratie niet in de weg. Deze waren genomen met de intentie de demonstranten meer nog dan in 1980 de gelegenheid te bieden hun recht tot betoging te effectueren.

Gesteld kan worden dat de door de overheid getroffen voorzorgsmaatregelen het recht tot betoging (althans bij aanvang) van de demonstratie niet

of nauwelijks hebben ingeperkt (het eerste uitgangspunt). De op grond van artikel 220 gemeentewet afgekondigde verordening, waarin het meevoeren van bouw materiaal en dergelijke, kennelijk bedoeld voor het opwerpen van barricades of het stoken van open vuur werd verboden, deed geen afbreuk aan de uitingsmogelijkheden waarvan demonstranten zich doorgaans bedienen. De demonstranten werden in eerste instantie in tegenstelling tot vorig jaar dicht bij de centrale toegelaten. Eerst in tweede instantie werd – terecht – gelet op de massale ordeverstoringen die plaatsvonden in een gebied grenzend aan de noordzijde van de centrale, op grond van artikel 219 van de gemeentewet, dit gebied tot voor ieder verboden terrein verklaard.

Het tweede uitgangspunt, te weten het zo min mogelijk hinderen van de bewegingsvrijheid van de bewoners van het buurtschap Wely, kon maar ten dele worden gehandhaafd. Niet te vermijden was dat uit de maatregelen van overheidszijde, uit de aanwezigheid van vele duizenden demonstranten en uit het treffen tussen demonstranten en politie de nodige overlast voortvloeide voor de bewoners in de directe omgeving.

Het beleid met betrekking tot het blijven draaien van de centrale (het derde uitgangspunt) is ondanks de spanningen die de gebeurtenissen met name voor het personeel van de centrale oproepen, geen moment in gevaar gekomen, omdat er als gevolg van de overheidsmaatregelen van een effectieve blokkade geen sprake was.

Een deel van de demonstranten heeft ondanks het verbod daartoe, door het meevoeren van bouw materiaal en het ter plaatse opwerpen van barricades, duidelijk blijk gegeven een confrontatie met de politie te hebben willen riskeren. De vraag of de politie, zij het met inzet van meer mankracht in een eerder stadium en op verdere afstand van de centrale, had kunnen ingrijpen, kan gelet op de overigens juiste beleidsafweging zoals hierboven omschreven niet zonder meer met ja worden beantwoord. Bij deze afweging heeft het aanvankelijk vertrouwen, dat de demonstranten de spelregels zoals het niet opwerpen van barricades en het niet effectief blokkeren van de centrale in acht zouden nemen, een belangrijke rol gespeeld. De ervaringen van dit jaar leren dat de communicatie tussen overheid en demonstranten of hun vertegenwoordigers zowel voor als tijdens de demonstratie niet in alle opzichten bevredigend is verlopen mede op grond van een wel zeer ver doorgevoerde basisdemocratie bij de laatstgenoemden.

De spanningen ten gevolge van de gebeurtenissen hebben ook geleid tot reacties als bij voorbeeld die van een aantal mensen, dat het voornemen had op een gewelddadige wijze het tentenkamp te ontruimen.

Reacties als deze zullen alleen daarom al serieus moeten worden genomen, omdat zij sterk neigen tot eigen richting en een aantasting vormen, direct of indirect, van het recht tot betoging, dat als een belangrijk recht een plaats in de Grondwet zal krijgen. Beide aspecten zijn ontoelaatbaar en vragen derhalve een alert en ondubbelzinnig optreden van de overheid. Anderzijds is de uitoefening van het recht tot betoging beperkt door andere grondrechten.

Geconstateerd kan worden dat het gebruik van traangas door de politie met name op de eerste dag van de demonstratie nogal wat emoties heeft losgemaakt bij demonstranten maar ook bij anderen. Er is bij de officier van justitie te Arnhem een aantal klachten ingekomen, welke zich in hoofdzaak richten tegen het traangasgebruik en welke zijn ondertekend door ruim 1300 mensen.

Ter gelegenheid van de begrotingsbehandeling over de politie hebben wij toegezegd bereid te zijn een onderzoek te laten instellen naar de medische aspecten van het CS-gas. Wij hebben inmiddels reeds per brief bij de Commissarissen van de Koningin en de burgemeesters van gemeenten met gemeentepolitie alsmede bij de Algemeen Inspecteur van het Korps Rijkspolitie met klem erop aangedrongen om, zolang het onderzoek loopt, de grootst mogelijke terughoudendheid in het gebruik van traangasverspreidende middelen te betrachten. Tevens hebben wij het voornemen uitgesproken om op de kortst mogelijke termijn te bezien hoe en in welke zin het gebruik van traangas dient te worden gereguleerd. Deze regeling zou dan naar onze mening in het bevestigende geval een meer uitgesproken plaats moeten krijgen in de geweldsinstructie voor de politie.

Slot

Wij zijn van oordeel dat het politie-optreden helaas noodzakelijk was en, over het geheel genomen, in positieve zin kan worden gewaardeerd. Wel zijn wij van mening dat het gebruik van traangas als hier geschied, vragen oproept en dat ter zake voorschriften moeten worden gegeven.

Vastgesteld moet worden dat het politiepersoneel onder moeilijke omstandigheden en gedurende lange dienstitijden heeft moeten functioneren. Daarvoor hebben wij veel waardering.

Wij stellen ons voor de ervaringen met betrekking tot het politie-optreden in Dodewaard te betrekken bij de bestudering van het rapport «Het groot-schalige politie-optreden na 1980», het zogeheten Warnsveld-rapport. De ingekomen adviezen worden thans verwerkt. Wij zullen deze adviezen alsmede onze reacties daarop aan de Tweede Kamer overleggen.

De Minister van Binnenlandse Zaken,
E. van Thijn

De Minister van Justitie,
J. de Ruiter

18 september 14.00 uur – 22 september 20.00 uur

<i>ME-pelotons:</i>	1 RP distr. Amsterdam 1 RP distr. Apeldoorn 1 RP distr. Breda 1 RP distr. 's-Gravenhage 1 RP distr. Groningen 1 RP distr. 's-Hertogenbosch 1 RP distr. Utrecht 1 RP distr. Roermond 2 GP Noord-Holland 2 GP Overijssel
<i>Geüniformeerden:</i>	22 man GP Friesland 28 man GP Noord-Brabant 12 man RP distr. Apeldoorn 2 man RP distr. Zwolle

18 september 14.00 uur – 23 september 08.00 uur

<i>Geüniformeerden:</i>	46 man RP distr. Maastricht
<i>Recherche-eenheden:</i>	45 man RP div. distr.

19 september 14.00 uur – 23 september 14.00 uur

<i>ME-pelotons:</i>	1 GP Limburg 3 GP Zuid-Holland
---------------------	-----------------------------------

22 september 14.00 uur – 23 september 08.00 uur

<i>ME-pelotons:</i>	1 RP distr. Assen 1 RP distr. Leeuwarden 1 RP Distr. Zwolle 1 GP Noord-Holland 2 GP Zuid-Holland
---------------------	--

22 september 20.00 uur – 23 september 08.00 uur

<i>ME-pelotons:</i>	1 RP distr. Alkmaar 1 RP distr. Middelburg
<i>Geüniformeerden:</i>	22 man GP Drenthe 28 man GP Limburg 12 man RP distr. Apeldoorn 2 man RP distr. Zwolle

22 september 14.00 uur – 26 september 22.00 uur

<i>ME-pelotons:</i>	1 RP distr. Dordrecht 1 GP Noord-Holland
---------------------	---

22 september 20.00 uur – 26 september 22.00 uur

<i>ME-pelotons:</i>	1 RP distr. Eindhoven 1 GP Groningen
---------------------	---

Materiële steun van het Ministerie van Defensie, bestaande o.m. uit:

- legering en voeding in het ISK te Harskamp en in de Limos te Nijmegen
- 1 helikopter van de KL voor eventuele gewonden c.q. voedseltransport
- 8 ziekentransportauto's
- 3 veldkeukens
- 200 stapelbedden
- 3-rols concertinaring van ± 1 km lengte
- 2 dekschuiten, 2 sleepboten en 1 duwboot
- 10 pontons
- 2 wiellaadschoppen
- 1 takelwagen.

Verordening krachtens artikel 220 van de gemeentewet

De waarnemend burgemeester van Dodewaard;

Gelet op de mededeling van enkele vertegenwoordigers van de Landelijke Basisgroepen Anti-Kernenergie Beweging (AKB), om van 18 t/m 27 september 1981 een tentenkamp in te richten teneinde gedurende de periode van 19 t/m 28 september 1981 demonstratieve akties in de omgeving van het GKN-complex te Dodewaard te houden;

Overwegende, dat het recht van vrije meningsuiting zo min mogelijk dient te worden beperkt;

dat de belangen van derden bij de uitoefening van het recht tot demonstraties en de essentiële bedrijfsvoering van de GKN en andere bedrijven niet op onaanvaardbare wijze mogen worden geschaad;

dat derhalve een feitelijke blokkade van het GKN-complex niet kan worden getolereerd;

dat het optreden van de politie gericht zal moeten zijn op voorkoming van fricties of een confrontatie tussen medewerkers van het GKN-complex, omwonenden en demonstranten en een regulerend en dé-escalerend karakter dient te hebben;

dat het ter handhaving van de openbare orde tijdens de demonstratieve akties noodzakelijk wordt geacht dat een gebied rondom het GKN-complex wordt vrijgehouden van al die personen en zaken, die de handhaving van de openbare orde kunnen bemoeilijken;

Gehoord de districtscommandant van de Rijkspolitie te Nijmegen;

Gelet op artikel 220 van de gemeentewet;

besluit:

vast te stellen de volgende verordening:

Artikel 1

1. Het is verboden zich op enig tijdstip gelegen in het tijdvak aanvangen- de op 18 september, 00.00 uur en eindigende op 27 september 1981, te 24.00 uur te bevinden op de groenstroken, plantsoenen en/of weilanden in het gebied omsloten door:

de Welysestraat vanaf de Waalbandijk tot aan de kruising met de Horstweg, de Horstweg vanaf de kruising met de Welysestraat tot en met de kruising met de Groenestraat, de denkbeeldige lijn, die het verlengde vormt van de Groenestraat tot aan de gemeentegrens, vanaf dat punt de grens met de gemeente Valburg, tot de gemeentegrens gelegen in de vaargeul van de Waal, die gemeentegrens tot aan het punt in het verlengde van de dichtstbij de steenfabriek «De Waalwaard» in de Waal uitstekende krib en van hier de denkbeeldige lijn naar de splitsing Waalbandijk-Welysestraat.

2. Het verbod in lid 1 geldt niet voor degenen, die in dit gebied wonen of rechthebbende zijn of aan wie door of vanwege de burgemeester ontheffing van dit verbod is verleend.

Artikel 2

1. Het is een ieder verboden op enig tijdstip in het tijdvak bedoeld in artikel 1 op de volgende wegen:

de Waalbandijk tussen de Groenestraat en de Horstweg, de Groenestraat, de Molenhofstraat vanaf de Waalbandijk tot aan de Groenestraat, de Horstweg en de naamloze weg vanaf de Waalbandijk tot aan de Groenestraat gelegen ten westen van de Horstweg,

motorvoertuigen, wagens, bromfietsen, fietsen, containers, uitstallingen, bouwsels van welke aard dan ook en andere obstakels te plaatsen of geplaatst te houden.

2. Met uitzondering van de Groenestraat en de Horstweg is het verboden zich op de in lid 1 genoemde wegen met een motorvoertuig of een voertuig op meer dan twee wielen te begeven.

3. Onder wegen worden tevens begrepen de daarbij behorende voetpaden en bermen.

4. De verboden in de leden 1 en 2 gelden niet voor degenen die door of vanwege de burgemeester ontheffing daarvan is verleend.

Artikel 3

Het is een ieder verboden op enig tijdstip in het tijdvak bedoeld in artikel 1 in het in dat artikel omschreven gebied:

a. voorwerpen mee te voeren die kennelijk bedoeld kunnen zijn voor het oprichten van barricades, het stoken van open vuren en het vervaardigen van bouwsels van welke aard dan ook;

b. voorwerpen mee te voeren, die kennelijk als aanvalswapen zijn bedoeld.

Artikel 4

Het is een ieder verboden op enig tijdstip in het tijdvak bedoeld in artikel 1, motorvoertuigen of voertuigen op meer dan twee wielen, te plaatsen of geplaatst te houden op de volgende wegen:

a. de Kerkstraat van de Kruisstraat tot aan de Waalbandijk;

b. de Waalbandijk van de Kerkstraat tot aan de splitsing met de Groenestraat;

c. de Welysestraat vanaf de Waalbandijk tot aan de grens met de gemeente Valburg;

d. de Horstweg vanaf de Welysestraat tot aan de kruising met de Groenestraat;

e. de Molenhofstraat vanaf de Welysestraat tot aan de kruising met de Groenestraat;

f. de Waalbandijk van de Horstweg tot aan de grens met de gemeente Valburg.

Artikel 5

1. Het is een ieder verboden, onverlet hetgeen bepaald is in de Akte van Mannheim, zich te bevinden in of op het Dodewaardse gedeelte van de Waal, voorzover gelegen tussen kilometerraai 897 en kilometerraai 898,5.

2. Het is een ieder verboden zich te bevinden in of op het gedeelte van de Strang, voorzover gelegen binnen het in artikel 1 omschreven gebied.

Artikel 6

De met instemming van het bevoegd gezag aangewezen Algemeen Commandant is gemachtigd om

1. voertuigen of andere in de artikelen 2 en 3 genoemde voorwerpen die in strijd met de verboden in die artikelen zijn geplaatst, geplaatst worden gehouden of meegevoerd, zo mogelijk na voorafgaande waarschuwing, te verwijderen of te doen verwijderen;

2. alle personen die zich in verband met de handhaving van de openbare orde en veiligheid en de verkeersveiligheid op een hinderlijke plaats bevinden, of op hinderlijke wijze gedragen, uit het in artikel 1 genoemd gebied te verwijderen;

3. de in de lid 1 bedoelde voorwerpen in bewaring te nemen of te doen nemen en veilig te stellen;
4. zich in of op de in artikel 5 genoemde gedeelten van de Waal en de Strang bevindende personen, vaartuigen of andere voorwerpen te doen verwijderen.

Dodewaard, 9 september 1981.

De waarnemend burgemeester voornoemd,
(w.g.) A. A. J. Goldberg

Het op basis van de drie uitgangspunten vooraf vastgestelde overheidsbeleid werd aanvaardbaar geacht. Ook was men van mening dat dit beleid voldoende duidelijk was en dat de verordening van de burgemeester goed kenbaar was gemaakt. Wel heeft men zich afgevraagd of de overheid er van tevoren niet meer rekening mee had kunnen houden dat demonstranten massaal het verbod zouden overtreden.

Het beleid tijdens de demonstratie werd als onduidelijk ervaren. Als factoren, die tot deze onduidelijkheid hebben geleid zijn genoemd:

- a. het toezicht op de naleving van de verordening. Dit werd onvoldoende geacht. Doordat demonstranten toch massaal de openbare-orde-surveillance met barricademateriaal hadden kunnen passeren, ontstond de indruk dat de overheid niet strak de hand zou houden aan de door haar gestelde regels;
- b. hoewel het bouwen van barricades niet zou worden geduld, stond de politie te kijken terwijl de demonstranten daarmee bezig waren, om vervolgens plotseling in actie te komen en de barricades te slechten;
- c. na het eerste optreden van de politie op zaterdag werd het beleid kennelijk veranderd. Demonstranten mochten in een groter gebied niet meer komen. Tegen menselijke blokkades werd opeens wel opgetreden, terwijl zulks getolereerd zou worden. De demonstranten wisten toen niet meer waar ze aan toe waren.

Ten aanzien van het optreden van de politie op zaterdagmiddag bij de centrale wordt het volgende opgemerkt.

Toen de demonstranten met barricademateriaal tot aan de centrale waren gekomen en vervolgens barricades hadden opgeworpen, is de politie vanaf de dijk en vanaf de conservenfabriek aan de toegangsweg tot de centrale opgetreden. De demonstranten raakten ingeklemd tussen de van twee zijden optredende politie en hun eigen barricades. Dit is door hen als een door de overheid opgezette val ervaren. Ook heeft dit optreden van de politie, waarbij gebruik werd gemaakt van traangas, de indruk gewekt dat overheid en politie erop uit waren meteen met harde hand op te treden. De daarbij gebruikte hoeveelheid traangas is als onevenredig veel ervaren. Het gebruik van traangas als collectief geweldsmiddel tegen de hele groep demonstranten, terwijl slechts enkelen gebruik maakten van geweld, is als disproportioneel ervaren. Bovendien vormt het gebruik van collectief geweld naar de mening van de genodigden een bedreiging voor de hele groep en leidt dit tot geweldsescalatie. Over de inzet en het optreden van de aanhoudingsteams, de zogenaamde «stillen», is scherpe kritiek uitgesproken. Men vond het afkeurenswaardig dat agenten zich voordeden als demonstranten. Voor wat betreft de communicatie tussen overheid en demonstranten was men van oordeel dat de overheid onvoldoende rekening had gehouden met de andersoortige organisatie van de demonstranten. De mening was dat de demonstranten te weinig tijd hadden om tot rust te komen en om belissingen te nemen. De overheid heeft er onvoldoende rekening mee gehouden dat de demonstranten democratisch vanaf de basis beslissingen nemen en dat dat enige tijd kost.

Tussen de demonstranten zelf verliep naar de mening van de genodigden de communicatie moeizaam vanwege het in onvoldoende mate beschikbaar hebben van communicatiemiddelen enerzijds en vanwege het feit dat er vele groepen waren met een eigen beslissingsrecht.

Men heeft het als bijzonder vreemd ervaren dat de zogeheten 50-plus-demonstranten in eerste instantie niet toegelaten werden bij de burgemeester en dat zij niet bij de centrale mochten demonstreren als voorbeeld voor de jongeren.

Met de politievakorganisaties, die daartoe werden uitgenodigd, heeft een gesprek plaatsgehad over de gebeurtenissen in Dodewaard. Hierbij is onder meer aandacht besteed aan de informatie aan en de voorbereiding van het personeel, de lengte van de dienstverbanden, de opvang van het personeel en de inzet van aanhoudingseenheden.

De vakorganisaties hebben erop gewezen dat met voortvarendheid dient te worden gewerkt aan de opleiding van zogeheten aanhoudingseenheden, die geïntegreerd binnen m.e.-verband hun werk dienen te verrichten. Inzet van leden van arrestatieteams voor dit doel achten zij geen goede zaak, gelet op het anders geaard zijn van die werkzaamheden.

Bijzondere aandacht hebben de vakorganisaties gevraagd voor de opvang van het overwegend jonge personeel. Politie mensen, zo leert de ervaring, staan bij dit soort gebeurtenissen vaak langdurig bloot aan zware psychische spanningen, die in het algemeen niet direct verwerkt zullen zijn bij een prompte hervatting van de gewone dagelijkse werkzaamheden. Bij de terugkeer in het korps zou hieraan ruime aandacht moeten worden geschonken.

Met de vakorganisaties is afgesproken dat in de komende vergaderingen van het Georganiseerd Overleg op de door hen ingebrachte punten nader zal worden ingegaan.